

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В ЗАКОРДОННИХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Драгальчук Тетяна Валеріївна

здобувач вищої освіти

Костюк Віталій Степанович

кандидат біологічних наук, доцент,

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Сьогодні в світі відбуваються активні трансформації освітнього середовища, підвищуються вимоги до якості викладання та впровадження інноваційних підходів до навчання, зростає значущість якісної методичної підготовки педагогічних кадрів, в тому числі вчителів географії. Географія як шкільний предмет виконує пізнавальну, світоглядну функцію, формуючи екологічну, просторову та громадянську свідомість учнів, тому підготовка вчителів повинна забезпечувати знання предмета і особливо володіння сучасними методами його викладання, для кожного майбутнього вчителя. Особливий інтерес становить вивчення закордонного досвіду методичної підготовки вчителів географії, оскільки він демонструє широкий діапазон ефективних педагогічних практик, які є надзвичайно корисними для оновлення вітчизняної системи освіти.

У закордонних освітніх програмах визнають тісний зв'язок між науковими дослідженнями та викладанням географії, саме тому дослідницька діяльність майбутніх учителів інтегрується в усі етапи їхньої методичної підготовки. Згідно з моделлю, запропонованою дослідниками [5], розрізняють чотири основні виміри взаємодії дослідницької та викладацької складових: *research informed*, *research oriented*, *research based*, *research led*.

В першому випадку студенти знайомляться з результатами сучасних географічних досліджень і аналізують їхній вміст, при цьому головний акцент робиться на самих наукових даних. Викладач передає знання, закладаючи основу для подальшого критичного мислення, але без обов'язкової активної участі студентів у процесі генерації нових ідей.

В другому випадку окрім освоєння результатів досліджень, студенти вивчають методологію наукової роботи, вони знайомляться з тим, як формулюються гіпотези, збираються та аналізуються дані, а уроки будуються навколо процесу пізнання, що стимулює розвиток власного дослідницького інтересу в майбутніх учителів.

При підході *research based* навчальний процес орієнтований на студента, саме він бере активну участь у проведенні польових і лабораторних досліджень,

виконує власні мініпроекти або долучається до дослідницьких ініціатив викладачів (тьюторів), навчальна програма часто містить обов'язкові курсові або дипломні роботи, де основною цінністю є саме дослідницька практика.

Research led поєднує переваги попередніх підходів: заняття спираються на найактуальніші наукові теми, а студенти обговорюють дослідницькі питання в неформальних дискусіях із колегами й викладачами. Основна мета – формування спільноти дослідників, які вміють як критично осмислювати наукові результати, так і впроваджувати їх у власну педагогічну практику.

У більшості зарубіжних країн методична підготовка майбутніх учителів географії здійснюється в межах програм бакалаврату або магістратури педагогічного спрямування, а іноді – в рамках післядипломної підготовки (наприклад, PGCE у Великій Британії). Основною метою PGCE є формування здатності ефективно передавати географічні знання, розвивати критичне мислення учнів, застосовувати інтерактивні методи навчання та оцінювання, а також формувати відповідальне ставлення до навколишнього середовища [3].

До обов'язкових компонентів методичної підготовки належать курси з методики викладання географії, які охоплюють питання дидактики, структурування навчального матеріалу, організації роботи з картами, просторового мислення, підготовки до польових досліджень, а також інтеграції знань з суміжних наук (біології, економіки, історії, соціології). Також практикується педагогічна практика, вона передбачає поступове занурення в реальне освітнє середовище (але така практика характерна й для України): спочатку – спостереження за досвідченими вчителями, далі – проведення окремих фрагментів уроків, а згодом – самостійне викладання з подальшим обговоренням результатів з наставником. Супровід менторів відіграє важливу роль у формуванні педагогічної рефлексії, наставники допомагають майбутнім учителям аналізувати власну діяльність, долати труднощі, впроваджувати нові методики та ефективно взаємодіяти з учнями. Моделювання педагогічних ситуацій, робота в малих групах, аналіз кейсів із реальної шкільної практики, розробка навчальних проєктів, що стимулює активне засвоєння методичних знань теж є обов'язковою. І останній обов'язковий в підготовці кваліфікованого спеціаліста є розвиток цифрової компетентності, який передбачає вміння використовувати інтерактивні карти, ГІС-технології, онлайн-платформи для візуалізації даних, географічні симуляції та освітні ігри. У країнах з високим рівнем цифровізації освіти (Фінляндія, Нідерланди, Канада) цифрові інструменти інтегруються в навчальний процес уже з перших курсів університетської підготовки.

Сучасні британські, та й не тільки, програми передбачають підготовку вчителів до викладання географії з урахуванням гендерної рівності, культурного розмаїття, інклюзивності, і це звісно є важливою умовою формування безпечного й підтримувального освітнього середовища. Наприклад, в Австралії під час методичної підготовки значна увага приділяється темам глобальної освіти та сталого розвитку, які інтегруються в географічний зміст.

Інноваційним підходом у деяких країнах є навчання через дослідження

(inquiry-based learning), коли майбутні вчителі навчаються не просто передавати знання, а формувати в учнів навички пошуку інформації, побудови гіпотез, критичного аналізу й узагальнення даних, такий підхід активно використовується у Фінляндії та Канаді, його також часто звуть «фінською школою».

Наблизимось до європейської освіти. У Німеччині педагогічна освіта має чітко структуровану дворівневу систему, яка поєднує академічну підготовку за спеціальністю (наприклад, географія) з педагогічною кваліфікацією. На першому етапі (бакалаврат) студенти здобувають фундаментальні знання з фахових дисциплін, зокрема фізичної, соціальної та економічної географії, картографії, екології, а також методів наукового дослідження. На другому етапі (магістратура) – проходять педагогічну підготовку, включаючи методику викладання, психологію навчання, теорію навчальних планів і оцінювання.

Значну увагу приділяють методичним семінарам, у яких студенти лише знайомляться з дидактичними підходами, а також розробляють власні навчальні проєкти, частково підготовка складається з тренувань у формуванні цілей уроку, доборі методів подачі матеріалу, підготовці дидактичних засобів та створенні міжпредметних зв'язків [2].

Важливий елемент підготовки це так зване "Referendariat" – дворічне стажування в школі після завершення магістратури, протягом цього періоду майбутні вчителі працюють під наглядом досвідчених наставників, беруть участь у методичних семінарах, проходять регулярні спостереження уроків та атестацію. Система німецької підготовки дозволяє поєднати академічну та практичну підготовку, формуючи високий рівень професійної компетентності [2].

Орієнтація на рефлексивну практику, коли вчитель оцінює не лише результати навчання учнів, а й власні дії та рішення сприяє безперервному професійному розвитку.

Якщо розглядати професійну підготовку у Фінляндії, можна сказати, що ця країна є однією з провідних країн у сфері педагогічної освіти. Фінська система підготовки вчителів географії вважається однією з найефективніших у світі. Ключовою характеристикою фінської моделі є високий рівень академічної автономії, тобто всі майбутні вчителі навчаються в магістратурі, і лише найкращі абітурієнти мають змогу вступити на педагогічні програми.

Методична підготовка у Фінляндії інтегрована в академічну освіту й орієнтована на розвиток умінь навчати через дослідження (inquiry-based learning) (студенти розвивають здатність організовувати навчання як процес спільного пізнання з учнями), також до залучення освітніх досліджень (кожен студент пише магістерську роботу, пов'язану з вивченням ефективності певних методик або інновацій у викладанні). У процесі підготовки використовуються сучасні освітні технології, наприклад, дистанційні платформи, віртуальні польові дослідження, інтерактивні карти, ігрові методики, які дозволяють зробити географію більш наочною та привабливою для учнів.

Фінські вчителі також мають широку педагогічну автономію, як вже зазначалось, вони самостійно обирають методики, розробляють навчальні

програми та добирають навчальні матеріали, виходячи з потреб класу, що зумовлює необхідність глибокої методичної підготовки ще під час навчання в університеті. Фінська модель вирізняється орієнтацією на дослідницьку діяльність, автономність та якість педагогічної практики, забезпечує високий рівень готовності випускників до самостійної роботи в школі.

Американська система підготовки вчителів географії також є багатовекторною та гнучкою, оскільки освітні програми залежать від конкретного штату, але незважаючи на відмінності, спільним для всіх є акцент на індивідуалізацію освітнього процесу, адаптацію навчального матеріалу до потреб різних категорій учнів і розвиток особистісно орієнтованого підходу.

Підготовка майбутніх вчителів географії зазвичай відбувається через спеціалізовані програми, які включають:

- курси з географічних дисциплін (фізична, людська, політична географія);
- методику викладання соціальних наук (до яких часто відносять географію);
- практичні заняття з використання карт, ГІС-технологій, інтернет-ресурсів, симуляцій та проектного навчання.

Фундаментальним етапом є проходження сертифікації, яка передбачає складання іспитів на знання предмета та демонстрацію педагогічних умінь, здатності створити інклюзивне середовище, ефективно комунікувати з учнями з різним рівнем підготовки та використовувати цифрові технології в освітньому процесі. Американські програми активно підтримують розвиток культурної компетентності вчителя, здатності працювати в мультикультурному середовищі, враховуючи соціальні, мовні та релігійні особливості учнів. Позитивним прикладом є навчальні курси, засновані на підході Universal Design for Learning (UDL) – проектуванні навчального процесу так, щоб він був доступним для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних потреб.

Отже, у закордонних програмах підготовки вчителів географії чотири виміри моделі Хілі [5] проявляються по-різному залежно від національного контексту. Наприклад, у Норвегії найсильніше представлені teacher focused складові – Research oriented і Research informed, тобто під час педагогічної практики здебільшого акцент робиться на ознайомленні з уже готовими дослідницькими результатами та методиками їхнього застосування в навчанні [6]. Пізніші дослідження підтверджують, що норвезькі університети надають перевагу викладацьким семінарам і аналізу готових кейсів, аніж активному залученню студентів викладачів до власних досліджень [7].

Навпаки, у Фінляндії методична підготовка вчителів географії орієнтується переважно на student focused підходи – Research based і Research led. Тут студенти безпосередньо залучаються до розробки та реалізації польових і лабораторних проєктів, а також беруть участь у спільних дослідницьких групах під керівництвом науковців і викладачів. Така однорідність «дослідницьких» вимірів пояснюється давньою традицією фінської педагогічної освіти, яка зосереджує увагу на автономії студентів викладачів і глибокому зануренні в науковий процес, як вже було сказано вище в роботі.

Тобто особливістю зарубіжних, особливо Фінляндії та норвегії, практик є гнучка адаптація моделі Хілі: Норвегія підсилює компоненти, що підтримують викладача як носія дослідницьких знань, а Фінляндія – ті, що стимулюють активну, самостійну дослідницьку діяльність майбутніх учителів географії.

У підсумку, закордонні програми методичної підготовки вчителів географії вирізняються чіткою структурою й багатовимірністю, що поєднує академічне знання предмета з активним дослідницьким досвідом, інтеграція чотирьох вимірів моделі Griffiths – від дослідницько інформованого до дослідницько орієнтованого – дозволяє поступово залучати студентів та майбутніх учителів до аналізу наукових даних, оволодіння методологією досліджень, виконання власних проєктів і обговорення актуальних тем у форматі дискусій. Сполучення теоретичної підготовки з обов'язковими польовими заняттями, роботою з ГІС і інтерактивними технологіями, а також супровід наставників у форматі педпрактики (Referendariat, PGCE тощо) забезпечують комплексний розвиток професійних компетенцій. Окремі моделі, як от норвезька (teacher focused) і фінська (student focused), демонструють гнучкість адаптації методичних підходів до національних пріоритетів – від акценту на готових дослідженнях до повного занурення студентів у проєктну й дослідницьку діяльність.

Список використаних джерел:

1. Носаченко В. М. (2024). Удосконалення освітніх програм спеціальності «Середня освіта (Географія)» як чинник безперервного професійного розвитку майбутніх учителів географії. Педагогічна Академія: наукові записки, 10. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13852287>
2. Teachers, Teacher Education, and Professional Development. URL: https://timssandpirls.bc.edu/timss2015/encyclopedia/countries/germany/teachers-teacher-education-and-professional-development/?utm_source=chatgpt.com
3. Postgraduate Certificate in Education (Geography) PGCE. URL: https://www.kcl.ac.uk/study/postgraduate-taught/courses/pgce-geography?utm_source=chatgpt.com
4. The goal of research-based learning in teacher education: Norwegian and Finnish teacher educators' perspectives / T. A. Fiskum et al. Cogent Education. 2025. Vol. 12, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1080/2331186x.2025.2465918> (date of access: 18.04.2025).
5. Griffiths R. (2004). Knowledge production and the research–teaching nexus: The case of the built environment disciplines. *Studies in Higher Education*, 29(6), 709–726. <https://doi.org/10.1080/0307507042000287212>
6. Munthe E. & Rogne M. (2015). Research-based teacher education. *Teaching and Teacher Education*, 46, 17–24. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2014.10.006>
7. Jegstad K., Fiskum T., Aspfors J. & Eklund G. (2021). Dichotomous and multifaceted – Teacher educators' understanding of professional knowledge in research-based teacher education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(1), 1005–1019. <https://doi.org/10.1080/00313831.2021.1958255>